

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Examensarbete i religionsvetenskap, ämne 3, ämneslärare åk 7-9 15 hp

EXAMENSARBETE

Kristen Existentialism

Är målet att tro?

Erik Samuelsson

Religionsvetenskap 15hp

Halmstad 2016-10-17

Abstract

The purpose of this essay is to analyse Søren Kierkegaard's "Fear and Trembling", Karl Jaspers "Philosophy of Existence" and Paul Tillich's "Systematic Theology part 2" on their stand on Christian existentialism. The method used in the analysis is Hermeneutic, which is a must, when reading and understanding these three philosophical works. The essay will also have a comparative approach to obtain depth in the conclusions. Another purpose is to link the conclusions of the essay to the school values and the school curriculum. The link will not be strong but a correlation will become visible. The conclusions of this essay will show that the three authors have similarities and differences. The three authors unite in the idea that the purpose of life is faith in the Christian God. But how to reach that faith differs; Kierkegaard writes that an infinite resignation is a must, so that faith in the absurd will bring you everything back. Jaspers writes that science is a mean to create a framework for every individual. The framework will give you a perception of existence but can't be used to achieve Existenz. Existenz is the goal in the search for the truth of yourself and what being means. Tillich writes that the purpose of life is to return to your being of essence, which means how man was supposed to be before "the fall". Tillich writes an ontological analysis of being.

Keywords: Christian, Existentialism, Kierkegaard, Jaspers, Tillich, School, Faith

Förord

Jag vill ge ett stort tack till mina föräldrar som har stöttat mig genom hela uppsatsarbetet med diskussioner och tips. Halmstad Högskolas bibliotek förtjänar ett varmt tack för hjälpen med litteratursökningar med mera. Till sist vill jag också tack för värdefulla kommentarer av Jürgen Offermanns, Heike Peter och Pierre Wiktorin.

Innehåll

Abstract	1
Förord	2
Innehåll	3
1 Inledning	5
2 Syfte, frågeställning och avgränsningar	8
3 Tidigare forskning	10
4 Hermeneutisk metod	14
5 Korta författarbiografier	17
5.1 <i>Inledning</i>	17
5.2 <i>Sören Kierkegaard (1803–1855)</i>	17
5.3 <i>Paul Tillich (1886–1965)</i>	20
5.4 <i>Karl Jaspers (1883–1969)</i>	21
6 Kristen existentialism	24
7 Författarnas texter	28
7.1 <i>Inledning</i>	28
7.2 <i>Kierkegaards "Fruktan och bävan"</i>	28
7.2.1 Kierkegaards Pseudonym.....	28
7.2.2 Abraham.....	29
7.2.3 Rörelsens oändliga resignation	30
7.2.4 Trons rörelse och trons oändliga riddare.....	32
7.2.5 Slutsatser.....	33
7.3 <i>Karl Jaspers "Philosophy of Existence"</i>	35
7.3.1 Jaspers filosofi.....	35

7.3.2	Vetenskap och tro	37
7.3.3	Vägen till sanning och autenticitet.....	39
7.3.4	Slutsatser.....	40
7.4	<i>Paul Tillichs "Systematic Theolgy part 2 – Existence and Christ" ..</i>	<i>41</i>
7.4.1	Tillichs begrepp i "Systematisk teologi del 2"	41
7.4.2	Tillichs existentialism.....	41
7.4.3	Korrelation.....	42
7.4.4	Existens – frihet.....	43
7.4.5	Slutsatser.....	45
8	Sammanfattande slutsatser.....	46
9	Referenser	49
9.1	<i>Litteratur i tryck.....</i>	<i>49</i>
9.2	<i>Internetkällor.....</i>	<i>51</i>
9.3	<i>Material.....</i>	<i>53</i>

1 Inledning

Vad är *kristen* existentialism? För det första är existentialismen allmänt sett en diffus filosofisk skolbildning som försöker beskriva människans villkor genom att brottas med begrepp som autenticitet, individ, mängdförsjunkhet, ångest, död osv.

Begreppet existentialism myntades av den franske tänkaren Jean-Paul Sartre. Han var djupt påverkad av Søren Kierkegaard när han skrev ”Varat och intet” som kom ut år 1943.¹ Som en konsekvens hamnade Kierkegaard i detta filosofiska fack.

För att förklara vad jag menar med att beskriva existentialismen som en ”diffus filosofisk skolbildning”. Ansatsen är väldigt bred och det är många filosofer som på ett eller annat sätt kan anknytas till exempelvis Søren Kierkegaards tänkande, men frågan är om Kierkegaard hade accepterat att placeras in i denna tanketradition.² Karl Jaspers och Paul Tillich, som två exempel på kristna existentialister, inspirerades av Kierkegaards syn på individualism och kristendom.³ Trots att båda kan förknippas med Kierkegaard, så var det inget medvetet val de gjorde. Både Tillich och Jaspers gled bort från existentialismen (eller försökte åtminstone) under sina sista verksamhetsår.⁴

Syftet med uppsatsen är att behandla tre verk; ett verk var skrivet av Søren Kierkegaard, Paul Tillich och Karl Jaspers och därigenom belysa vad som gör

¹ Poole 1997: 54.

² Poole 1997: 50.

³ Jaspers 1937: vii.

⁴ Saner: (Hämtad: 2016-07-06) och Unhjem: (Hämtad: 2016-07-06) 2.

kristen existentialism till något som religionshistoriskt har haft och alltjämt har stor betydelse.

Eftersom detta är en uppsats skriven inom ramen för lärarutbildningen i Halmstad, ska det finnas en koppling till styrdokumentet för grundskolan (Lgr 11). Enligt Lgr 11 ska eleverna kunna beskriva olika livsåskådningar hos människor inom olika religioner samt hur dessa livsformer kommer till uttryck.

Genom undervisningen ska eleverna bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker sin religion och tro på olika sätt.⁵

Kierkegaard, Jaspers och Tillich kommer från olika protestantiska bakgrunder, men har alla det religiösa, teologiska och filosofiska författarskapet gemensamt.⁶ De uttrycker sina ståndpunkter på olika sätt men det går att hitta en gemensam nämnare i existentialismen. Uppsatsen vill nå en fördjupning av en sida av kristendomens utveckling som fortfarande har stor betydelse.

En annan koppling till Lgr 11 är att eleverna ska få kunskap om olika tankegångar och utmärkande drag hos de tre stora kristna inriktningarna.

Centrala tankegångar och urkunder inom kristendomen samt utmärkande drag för kristendomens tre stora inriktningar: protestantism, katolicism och ortodoxi.⁷

Søren Kierkegaard var rotad i den pietistiska protestantismen. Karl Jasper och Paul Tillich var lutheranska protestanter, vilket påtagligt präglar deras verk. Kopplingen mellan ovanstående citat och de tre författarna är att de räknas in bland de tänkare som bidragit till att forma den kristna protestantiska

⁵ Skolverket 2011: 186.

⁶ Se 5 Korta biografier.

⁷ Skolverket 2011: 188

”modellen” i modern tid. Uppsatsen visar också att teologi och filosofi ligger nära varandra och kan inspirera varandra.

Koppling kan också göras till Gy11 kursplan om religion. Redan i första stycket för kursplansbeskrivningen av Religionskunskap på gymnasiet står det att eleverna ska kunna formulera och förhålla sig till existentialistiska frågor. Samt att eleven ska kunna förhålla sig till identitetsfrågor, både vad som gäller de själv och andra.⁸

⁸ Skolverket 2011: 1 – 3.

2 Syfte, frågeställning och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att beskriva den kristna existentialismens innebörd med utgångspunkt från tre författare: Søren Kierkegaard, Paul Tillich och Karl Jaspers. Jag kommer att jämföra deras författarskap och deras existentialistiska ”tendens” utifrån tre verk, ett var, som de själva har skrivit men också utifrån religionsvetenskaplig sekundärlitteratur och annan forskning, främst hämtad från filosofiska och teologiska standard- och översiktsverk. Målsättningen är inte att ge en fullständig eller uttömmande beskrivning av existentialismen. Ämnet är sådant att det inte går.

Kierkegaard, Jaspers och Tillich bekände sig som kristna och betonade den enskilda människans val och ansvar. Alla tre betonade starkt spänningsförhållandet mellan individ och kollektiv. Det jag i första hand vill undersöka är vilka likheter och skillnader det finns i beskrivningen av den kristna existentialismens innebörd hos Karl Jaspers, Paul Tillich och Søren Kierkegaard.

Frågeställningarna är följande:

1. Hur beskriver författarna sin egen filosofiska/teologiska ståndpunkt?
2. Hur formuleras den kristna existentialismen av författarna?
3. Vilka skillnader och likheter kan man se mellan dem?

Denna jämförelse av hur tre författare bidrar till att utforma den kristna existentialismens människosyn med mera kopplar jag till dagens skola och de målsättningar för undervisningen som återgavs i avsnitt 1 ovan. Tonvikten ligger på de tre författarna och anknytningen till skolvärlden är mer kortfattad. Jag är medveten om att avståndet kan tyckas stort.

Ämnet är omfattande och har vida förgreningar inom filosofin. Tydliga avgränsningar är ett måste. En avgränsning som görs är att den allmänna filosofiska utvecklingen under 1900-talet inte beskrivs och jag berör inte heller vilka vägar existentialismen tagit efter Sartre inte heller dess rötter hos Nietzsche, Schelling, Heidegger och andra odödliga. Fokus ligger helt på den kristna varianten av existentialism och hur den kan beskrivas. Dessutom har jag valt att göra Søren Kierkegaard till uppsatsens centralgestalt och de två andra författarna får snurra runt honom, det vill säga att deras teser prövas mot Kierkegaard. Detta betyder också att Kierkegaards texter får störst utrymme i uppsatsen. En avgränsning görs också i förhållande till allt vad Kierkegaard skrivit. Jag har valt *Fruktan och bävan* som det verk som får representera honom i uppsatsen. Han har skrivit långt mycket mer, men den bok jag valt är nog den mest representativa i förhållande till temat.

Av Karl Jaspers har jag tagit med hans bok *Philosophy of Existence* och av Paul Tillich har jag valt *Systematisk teologi del 2* i svensk översättning. Båda dessa verk har en existentialistisk karaktär och har blivit inspirerade av Kierkegaard. Inte specifikt från *Fruktan och bävan* utan mer generellt. Detta är något som kommer att förtydligas senare i uppsatsen, men har ingen direkt betydelse för att jag ska kunna utföra min jämförelse och nå relevanta resultat.

På grund av uppsatsens karaktär har det inte varit möjligt att spara diskussionen om de problem jag berör till ett särskilt avsnitt. I stället har jag valt att fortlöpande diskutera vad jag kommit fram till. Sammanfattningen har i stället gjorts mer omfattande.

3 Tidigare forskning

The *Cambridge Companion to Kierkegaard*, redigerad av Hannay och Marino, är ett verk där varje kapitel tar upp ett tema om Kierkegaard. Forskningen om Kierkegaard är oerhört omfattande och varje kapitel som tas upp kan beskrivas som en metastudie som sammanfattar forskningsläget tematiskt.

Relationen mellan detta verk och min uppsats är att boken ger sammanfattande beskrivningar av *Fruktan och bävan* jag kommer att analysera, både tolkningar av verket, men också om Kierkegaards pseudonymer. I kapitlet *Developing Fear and Trembling* beskriver Green att *Fruktan och bävan* innehåller olika nivåerna av tolkningar. Den första nivå som beskrivs är kritiken mot den danska kyrkan och att vara kristen innehåller svårigheter som, enligt Kierkegaard, den danska kyrkan och alla dess medlemmar har försummat.

Kierkegaard drar en parallell mellan kyrkans belägenhet och den bibliska karaktären Abraham. Han använder den för att illustrera kyrkans förfall.⁹ Den andra nivån som beskrivs är tron på Gud och vad den innebär. Tron handlar inte om att efterlikna Abraham i handlingar utan mer om en "tyst och inre själslig rörelse".¹⁰ Enligt Green innebär detta att två själsliga rörelser ska ske: att avsäga sig allt men samtidigt finna lycka i det tillfälliga och ändliga. Den tredje nivån handlar om en normativ handlingsram för en kristen. Kierkegaard skapar ett etiskt dilemma genom en tolkning av bibelberättelsen i gamla

⁹ Green 1997: 260-261.

¹⁰ Green 1997:s 261.

testamentet om Abraham där slutsatsen är att tron står över det etiska.¹¹ Fjärde nivån av tolkning handlar om synd och förlåtelse, något som är centralt i kristen tro. Denna nivå sammanflätas med en diskussion och kritik av de två filosoferna Kant och Hegel, som båda har gjort egna tolkningar av Abraham och tron på Gud. Denna nivå tillåter också att en parallell dras till Kierkegaards eget liv.¹²

Kierkegaard ser sig själv ha gått en liknande stig som Abraham; som en ”trons riddare” men aldrig fullföljt den. Den sista nivån av tolkning kallar Green för en transparens i texten som försöker beskriva det lidande en kristen genomgår på vägen till en tro på Gud.¹³

Kierkegaard's 'Fear and Trembling': A Reader's Guide analyser och kommenterar Kierkegaards *Fruktan och bävan*. Författaren heter Clare Carlisle och hon är doktorand i Cambridge inom områdena filosofi och teologi. Carlisle tar hänsyn till den sociala, historiska och filosofiska kontext Kierkegaard levde i. Koppling Carlisle gör mellan *Fruktan och bävan* och det sociala är händelsen kring Regine Olson, Kierkegaards fästmö, som han bröt förlovningen med bara något år innan boken gavs ut. Boken ger en detaljerad beskrivning där varje del ur *Fruktan och bävan* kommenteras och förklaras utförligt.

Själva syftet med boken är att vägleda läsaren genom *Fruktan och bävan*. Carlisles tolkning av *Fruktan och bävan* är att den har flera olika lager av teman som läsaren kan fokusera på vilket är den slutsatsen som Green också har gjort i *Developing Fear and Trembling*. Carlisle menar att ett av budskapet i *Fruktan och bävan* är att våga vara en individ obunden en kollektiv uppfattning med en relation till Gud. Hon menar att Abraham

¹¹ Green 1997: 263.

¹² Green 1997: 272-275.

¹³ Green 1997: 277.

genom ”tapperhet” var beredd offra Isak enbart för att Gud bad Abraham att göra det.

En annan koppling mellan *Fruktan och bävan* och tolkning av kristen tro är, som Carlisle skriver, att man inte föds som kristen utan genom att man konstant prövas av Gud kan bli kristen. Detta är något som Abraham ställs inför enligt berättelsen om Isak, men också något som Kierkegaard menar Köpenhamns kristna hade glömt bort. Kritiken mot den danska kyrkan var en av anledningarna till författandet av *Fruktan och bävan*.¹⁴

I en artikel av Salamun beskrivs tre olika uppfattningar av Jaspers filosofi om meningen med livet. Salamun är doktor i filosofi och psykologi i Graz Universitet, Tyskland. Han relaterar dessa tre stadier till Jaspers själv och hans livserfarenhet genom tolkningar av Jaspers dagbok. Här görs flera paralleller till existentialismen. Det första stadiet handlar om idén att inse meningen med livet genom att övervinna gränssättande livssituationer på rätt sätt. Ångest, lidande, dagligt slit och skuld är alla exempel på sådana livssituationer. Det andra stadiet handlar om att uppfatta meningen med livet genom personliga existentiella relationer. Det tredje stadiet framträder hos Jaspers senare i hans liv och handlar om att inse meningen med livet genom att leva enligt förnuftet.

Boken *The Modern Theologians* är en introduktion till kristen teologi. Paul Tillich tas upp i boken och hans teologiska och filosofiska perspektiv diskuteras. Kelsey är den som har skrivit introduktionen till Paul Tillich i detta verk. Tillichs liv samt hans mest kända verk, *Systematisk teologi*, förklaras i det avsnittet. Kelsey lyfter fram Tillichs liv. Tillichs korrelationsmetod är central och förklaras. Den handlar om förhållandet mellan religiösa symboler och stora mänskliga frågor som uttrycks i vardagen. Paul Tillichs *Systematisk teologi* är uppdelad i tre delar. Den del

¹⁴ Carlisle 2010: 4.

som kommer att behandlas i uppsatsen är den andra delen som korrelerar till den kristna symbolen "Kristus" och den existentiella frågan om "existens".

Till skillnad från Kelseys artikel om Tillich i *The Modern Theologians*, som är deskriptiv, försöker Jerome L. Ficek i sin artikel *The Christology of Paul Tillich* förklara hur Paul Tillich kommer fram till hur *Nya varat*¹⁵ övervinner främlingskapet som karaktäriserar mänsklig existens. Diskussionen om *Nya varat* finns i *Systematisk teologi del 2*. Ficek går igenom olika nyckelteman som t.ex. existensens svårighet. Existens betyder att avgränsa sig från sitt essentiella *vara*, med andra ord ett fjärmande från individens essens. Att befinna sig i "existens" är att befinna sig i fjärmande från sig själv och från varat. Ficek fortsätter att beskriva att människans ändligen frihet är vars och ens öde och att det bara är Gud, *varat*, som överskrider detta. Enligt Ficeks tolkning av Tillichs *Systematisk teologi* beskrivs tron också i relation till existens och Ficek menar att tron bara kan nås om ändligheten har placerats i den mänskliga existensen.

George A. Kendell är filosof och redaktör för en katolsk kristen tidskrift. Kendell skriver om Paul Tillichs systematiska teologi i en mer negativ ton i jämförelse med Kelseys och Ficek. Kendells artikel fokuserar på den ontologiska delen av Tillichs systematiska teologi i del 2 och det existentialistiska perspektivet inkluderas i ekvationen. Kendell menar att Tillichs ontologi är svårförenlig med ett icke-kristet perspektiv. För att förstå hans ontologi måste man förstå vad Tillich menar med existens och den bibliska berättelsen om fallet. Fallet ska symbolisera människans synd och leder människan till sin existens. Innan fallet befann sig människan i essensens *varat*. Kendells kritik är att Tillich i alltför hög grad betonar essensen, det vill säga för Tillich är det nödvändigt att gå tillbaka till ett

¹⁵ Varat, icke-varat och nya varat är begrepp som beskriver stadier i individen men också teologiska och kristologiska personer beroende på perspektiv. Dessa begreppen kommer att beskrivas mer ingående i det följande.

ursprungstillstånd, som metaforiskt kan beskrivas som ”Adam och Eva i paradiset”.

4 Hermeneutisk metod

Hermeneutisk metod kommer att användas i uppsatsen. Det är en tolkningsmetod som jag fortlöpande kommer att göra flitigt bruk av. Öppna ställningstaganden för existentialismen är inget som tydligt kan utläsas av de tre författarnas verk, vilket innebär att en tolkning måste ske. Min uppfattning om vad existentialismen innebär, är av betydelse innan jag tolkar författarna och deras verk. Min tolkning kommer att presenteras i avsnitt sex.

Hermeneutik brukar beskrivas som en ”tolkningslära” som kan användas för att förstå innebörden av en text.¹⁶ Hermeneutiken som metod används också i vidare mening för att förstå människors livssituation genom att tolka hur den mänskliga tillvaron kommer till uttryck. Uttrycken enligt Patel och Davidson kan vara olika, t.ex. kroppsspråk, musik, skrift, film eller genom det personliga och offentliga samtalet.¹⁷ I uppsatsen är det skrivna centralt.

Hermeneutiker menar att den mänskliga tillvaron är av språklig natur och det är språkhandlingar som tolkas för att förstå människors handlingar och

¹⁶ Zimmermann 2015: 1-2.

¹⁷ Patel & Davidsson 2011: 29.

livsformer.¹⁸ Detta eftersom hermeneutiken även använder sig av empati som kunskapskälla. Det innebär att individer försöker uppleva och förstå varandra utifrån vars och ens premisser. Människan försöker snabbt skapa en förståelse av situationer eftersom det ligger i vår natur att göra det.¹⁹

För att försöka förstå andra människor och hur de lever är det en självklar utgångspunkt att tolkningen alltid måste ske inom en kontext. Den som tolkar måste förstå vilken kontexten är. Vi förstår inte en text, film eller konstverk bara genom att fokusera på det som det specifika verket handlar om.²⁰ Eftersom jag ska analysera tre författares verk blir min uppgift att ta reda på vem författarna är och i vilken historisk tidsmiljö de verkade med mera. Kunskap om personerna skaffar jag med hjälp av biografier och deras egna arbeten. Zimmermann, författaren av *Hermeneutic A very short introduction*, är professor i Religion och Kultur vid Trinity Western university i Canada. Han beskriver hermeneutiken som en tolkningslära som är subjektiv i betydelsen att den utgår från forskarens förförståelse.²¹ Min förförståelse innebär inte att mina egna referensramar kommer att vara opåverkade av arbetet med uppsatsen. De kommer ändras men det är en självklar del i den hermeneutiska ansatsen.²²

Patel och Davidson skriver att forskarens förförståelse ska ses som en möjlighet att förstå och tolka forskningsobjektet, inte som ett hinder.²³ Detta görs då den hermeneutiska grundidén är konstruerad för att skapa en helhet eller *holism* i forskningsstudien. Den hermeneutiskt inriktade forskaren skapar sig en bild genom att röra sig mellan helhet och delar, vilket benämns som den *hermeneutiska cirkeln*. Detta eftersom forskarens förståelse av

¹⁸ Nordin 2011: 398-399.

¹⁹ Thurén 2007: 95.

²⁰ Nordin 2011: 400.

²¹ Zimmermann 2015: 8.

²² Nordin 2011: 398.

²³ Patel & Davidson 2011: 29.

helheten skapas parallellt genom att förstå delarna – för att förstå delarna måste forskaren samtidigt förstå helheten. Detta blir som en spiral eller cirkel där den ökade förståelsen hos forskaren uppstår genom en ständig växling mellan delarna och helheten för att nå fram till den mest innehållsrika förståelsen.

För att kunna använda hermeneutiken måste ämneskontexten vara begriplig.²⁴ I denna uppsats handlar det i första hand om vem Kierkegaard, Tillich och Jaspers var och den tid och det sociala sammanhang de levde i. Detta beskrivs i delen ”Korta biografier”. I en annan del ges en deskriptiv beskrivning av de tre valda verken. Helheten som ska beskrivas är existentialismen.

²⁴ Westlund 2015: 74.

5 Korta författarbiografier

5.1 Inledning

Syftet med denna del är att med korta biografiska kommentarer om Søren Kierkegaard, Paul Tillich och Karl Jaspers skapa en bredare förståelse för deras tankar och vad de kan tänkas ha som grund för sina verk. I Søren Kierkegaards fall är detta ganska uppenbart och samma gäller Karl Jaspers. Paul Tillichs bakgrund är inte lika dramatisk. De två världskrigen påverkade Jaspers och Tillich både författarmässigt och personligt.

5.2 Søren Kierkegaard (1803–1855)

Søren Aabye Kierkegaard föddes 1813 i Köpenhamn. Han föddes i en rik familj med många syskon. Hans far, Michael Kierkegaard, hade ett stort inflytande över honom. Søren fick en uppfostran i pietistisk anda. Faderns intresse för filosofi och teologi präglade Søren och han övertog faderns intresse för dessa ämnesområden.²⁵ Som ung hade hans far ”förbannat Gud och varit otrogen mot sin hustru”.²⁶ Ständigt påmind om sina synder och tvånget att försona sig präglade hans sinnesstämning.²⁷ Fadern var också ständigt medveten om döden. Av de sju barn familjen hade dog fem redan under hans livstid.²⁸ År 1838 dog Sørenns far. Efter denna händelse och sina syskons allt för tidiga

²⁵ Simonsson 2013: 18.

²⁶ Thielst 1995: 39 – 40.

²⁷ McDonald: Datum: 2016-02-24.

²⁸ Simonsson 2013: 25 – 26.

död, sin mors död samt sitt eget tungsinne kallade Kierkegaard perioden för ”den stora jordbävningen”.²⁹

Efter att Kierkegaard avslutat skolgång 1830 studerade han sedan vidare studier på universitet i Köpenhamn. Där studerade han vid den teologiska fakulteten. Där mötte han Poul Martin Møller. Møller blev en stor inspirationskälla för Søren. I samtal med Møller fascinerades Kierkegaard av hans öppenhet och hans filosofiska tänkande. Møller hade nämligen svårt att acceptera samtidens jätte inom filosofin, nämligen Hegel.³⁰ Han var kritisk mot Hegels objektiva sanningsbegrepp.³¹ Kierkegaards konstanta kamp mot Hegels filosofi genomsyrar nästan hela hans litterära produktion.

År 1837 träffade Søren för första gången Regine Olsen som han senare inledde ett förhållande med. De bestämde sig för att ingå äktenskap, men av olika anledningar slog Søren upp förlovningen. En möjlig förklaring till att han lämnade Regine finns kanske i det Kierkegaard skriver om individualism – ingen kan vara autentisk om individen befinner sig i grupp.³² *Fruktan och bävan*, ett av många Kierkegaards verk, inspirerades mycket av hans förhållande till Regine Olsen. Efter att Kierkegaard sagt upp förlovningen 1841 åkte han till Berlin för att komma iväg från Köpenhamn.³³

År 1840 började Kierkegaard studera till präst. Året därpå höll han sin första predikan.³⁴ Önskan att arbeta som präst hade han haft i några år, det fanns en tid i Kierkegaards liv då han tänkte lägga ner sitt författarskap för att i stället bli landsortspräst. Denna ambition övergavs när en satirtidning vid namnet

²⁹ Järv: Datum: 17/02 - 2015.

³⁰ Friedrich Hegel (1770 – 1831) var en tysk filosof som förespråkade objektiv sanning och att allt går att förklara. Kierkegaard ställde sig emot detta. Subjektiviteten och individen var något som Kierkegaard förespråkade.

³¹ Thielst 1995: 59.

³² Burnham: Datum: 2015-01-29.

³³ Thielst 1995: 125.

³⁴ Simonsson 2013: 45.

Corsar började göra narr av honom efter att ha blivit provocerad av Kierkegaard att ”göra sitt värsta”.³⁵ *Corsaren* specialiserade sig på att göra narr av författare och deras verk men p.g.a. respekt till Kierkegaard hade *Corsaren* tidigare valt att inte inkludera honom i sina skrifter. Hans dagliga möten med människor och promenader i Köpenhamn blev färre som konsekvens av *Corsarens* satirer.³⁶

De följande åren var Kierkegaards mest intensiva år som författare. Fram till år 1850 publicerade han inte bara böcker (under olika pseudonymer) som *Philosophiske smuler* och *Ångest* utan skrev samtidigt flera artiklar. År 1854 började Kierkegaards personligt färgade strid mot den danska kyrkan som en konsekvens av biskop Martensens ärotal till den nyss avlidna biskop Mynster, där Mynster blev kallad för ”sanningsvittne”. Benämningen ”sanningsvittne” innebar enligt Kierkegaard att man vittnar om Kristus på ett sätt som överensstämmer med vad som är sant. Kierkegaard ansåg att detta placerade Mynster på samma nivå som Kristi apostlar, vilket enligt honom var en grov överdrift.³⁷

År 1855 tog Kierkegaard en av sina regelbundna promenader i Köpenhamn. Då föll han ihop och fördes till Frederiks sjukhus.³⁸ Succesivt blev han mer och mer paralyserad och hans fysiska tillstånd försämrades tills han dog den 11 november 1855.

³⁵ McDonald: Datum: 2015-11-12.

³⁶ McDonald: Datum: 2015-03-17.

³⁷ McDonald: Datum: 2015-03-10.

³⁸ Thielst 1995: 345.

5.3 Paul Tillich (1886–1965)

Paul Tillich föddes 1886 i Brandenburg Tyskland. Hans far arbetade som präst i den Preussiska kyrkan. Detta satte en prägel på Tillich som kom att se kyrkan som det centrala i människors liv.³⁹ Hans konservativa faders syn på religion och tradition var Tillich motpol när han började gå i skolor som förespråkade humanism och fritt tänkande. Men det var tack vare hans fars intresse av filosofi som Tillich fick ett eget intresse för filosofi. Detta gjorde att Tillich kunde skapa sig en egen uppfattning om sin tro vilket gav honom en känsla av autonomi.⁴⁰ Denna känsla av frihet som Tillich upplevde fick honom inte att glömma bort sin religiösa bakgrund. Han påbörjade sina teologiska studier på universitet i Halle 1905.⁴¹ Efter examen 1912 blev han tilldelad en post som Luthersk präst och tjänstgjorde i den tyska armén under första världskriget. Kriget påverkade honom djupt. Det var inte bara förstörelsen han såg utan också för den bristande humanismen och autonomi. Eller som en biografi över honom beskriver "...the traditional monarchist had become a religious socialist, the christian believer a cultural pessimist, and the repressed puritanical boy 'a wild man.' These years represented the turning point of Paul Tillich life."⁴²

Efter kriget deltog Tillich i religiösa socialistiska rörelser i hopp om att rekonstruera och leda Tyskland till något bättre. Det var inget politiskt agenda Tillich hade utan idén om fri tänkande som motiverade honom. Hans passion för frihet gjorde honom till en motståndare till Nationalsocialistiska tyska

³⁹ Unhjem: Datum: 2016-07-06.

⁴⁰ Martin 1963: 16.

⁴¹ Martin 1963: 16-18.

⁴² Kelsey 1997: 62.

arbetarepartiet (NSDAP) och som konsekvens blev han förbjuden från att delta i universitetsammanhang 1933. Tillich blev senare inbjuden som gästprofessor till Union Theological Seminary i New York. Han hade svårigheter att anpassa sig från det tyska akademiska tänket till den amerikanska men efter andra världskriget blev han erkänd som en stor tänkare.

5.4 Karl Jaspers (1883–1969)

Karl Jaspers föddes 1883 i norra Tyskland i staden Oldenburg. Han började sin akademiska studier inom juridik, bytte till medicin som han doktorerade i 1908. Efter sina studier i medicin blev han också doktorand i psykologi men efter en tid gick Jaspers över till filosofin. Tidigt 1920-tal blev han professor i filosofi.⁴³ Han var påverkade av den nordtyska liberalismen och protestantismen. På grund av sin religiösa bakgrund kan Jasper kategoriseras tillsammans med Kierkegaard och Kant. Speciellt i början av sin filosofiska karriär försökte han tillsammans med flera andra, men inte i något direkt samarbete, hålla Kants filosofi vid liv. Denna önskan baserades på en längtan efter ett autentiskt liv. På grund av sitt ställningstagande till Kant utsattes han för motstånd inom det tyska intellektuella livet.

År 1933 blev en vändpunkt i Jaspers liv. Han bodde i Tyskland och var gift med en judisk kvinna. Familjen stannade i landet under hela perioden då NSDAP styrde. Han blev fråntagen sin professorstitel och sin position vid universitetet i Heidelberg. Både Jaspers och hans fru klarade sig under tolv år av NSDAP:s styre. När Amerikanska ockupationsstyrkor tog över efter krigsslutet fick Jaspers tillbaka sin position vid universitetet. Han fick vara

⁴³ Thornhill: Datum: 2016-07-01.

med om att forma Tysklands politiska framtid.⁴⁴ Detta blev en vändpunkt för hans författarskap och han började skriva mer om politik och humanism.

Jaspers hade många akademiska ”fiender” som skrev väldigt kritiskt om Jaspers. Tunga filosofer som Martin Heidegger och George Lukács skrev ofta nedlåtande om Jaspers verk och ville inte ta hans skrifter på allvar. Detta synsätt präglar tysk filosofi ännu idag, vilket kan vara en av anledningarna till att Jaspers verk inte har fått det erkännande eller efterföljare som Jaspers möjligtvis förtjänar.⁴⁵

När Jaspers var 18 år blev han diagnostiserad med en sjukdom som inte gick att bota. Under hela sitt liv var han tvungen att anpassa sig och led av en ständig rädsla för att snart dö. Detta präglade också hans filosofi som blev mer existentiellistisk. Erfarenheten att ständigt leva på gränsen till lidande, skuld och död är oundvikliga inslag i den mänskliga existensen. I att göra rätt vägval och övervinna strapatser ges möjligheten att hitta meningen med livet.⁴⁶ Det är något Karl Jaspers kallade för ”gränssituationer”.⁴⁷

År 1910 gifte han sig med Gertrud Mayer som var av judisk härkomst. Äktenskapet präglade Jaspers filosofi om personliga existentiella relationer. Det är de enkla samtalen om livet som leder fram till existens.⁴⁸ Hans filosofiska tänkande efter andra världskriget ändrade riktningen. Jaspers hade nu som ambition att bygga upp Tyskland igen och som konsekvens handlade hans filosofi mer om att inse meningen med livet genom förnuft. Efter kriget ansåg Jaspers att förnuft var en bristvara och hans idé var att världen och

⁴⁴ Thornhill: Datum 2016-07-05.

⁴⁵ Thornhill: Datum 2016-07-04.

⁴⁶ Salamun 2006: 1-2.

⁴⁷ Nordin 2011: 253.

⁴⁸ Salamun 2006: 5.

individer skulle styras av förnuft utifrån några etiska riktlinjer som tålamod, lugn, intellektuell integritet, ansvar för konsekvenser m.m.⁴⁹

⁴⁹ Salamun 2006: 6-7.

6 Kristen existentialism

När man talar om "existentialismen" syftar man ofta på olika filosofiska riktningar som sträcker sig tillbaka till 1930-talets och efterkrigstidens Europa. Tonvikten kan sägas ligga på viljan att ta itu med vad existentialisten tycker är människans djupt problematiska existens. Några byggstenar är:

1. All existens är partikulär och individuell.
2. Människan har valmöjligheter och något måste väljas.
3. Existens är alltid konkret – människan är "där och nu".

Den första och andra byggstenen innebär att ens existens och vad individen väljer att göra med sin existens är vars och ens egen angelägenhet. De val individen gör, i stort som smått, är "val" även om de inte kommer till uttryck i en handling. Även valet att inget göra är ett val. Den sista byggstenen handlar om att existens endast kan uttryckas genom konkreta handlingar och ställningstaganden.

Även teologer präglades av denna riktning. Den mest generella fråga dessa filosofer och teologer ställde sig var (och är): vad innebär det att existera? Existentialismen är motståndare till en rad ståndpunkter, framförallt idén om att det finns en objektiv verklighet. Det enda människan kan veta om sig själv är att hon är en tänkande varelse.⁵⁰ Allt som är utanför den enskilda människan är bara sannolikheter och några absoluta kunskapsanspråk ställs inte. Den är dock emot all solipsism (det enda som existerar och som jag kan veta något om är den egna upplevelsen som sådan). Existens uppfattas alltid

⁵⁰ Sartre 1946: Hämtad: 2016-10-02, 9.

som relationer med andra och sträcker sig alltid utöver det individuella. En nyckeltanke är att det ”omedelbara” är det enda som betyder något.

Det finns många olika skolor inom existentialism mest på grund av att de personer som söker sig hit inte kan eller vill klassificeras enligt några givna skolbildningar. Personer som Martin Buber, Jean Wahl, Gabriel Marcel, Simone de Beauvoir tillsammans med de personerna som kommer att analyseras i uppsatsen; Karl Jaspers, Søren Kierkegaard och Paul Tillich.

Existentialismen var som sagt en filosofisk inriktning som var stor under början av 1900-talet. Den brukar delas upp i två inriktningar som båda har sina egna huvudaktörer. Søren Kierkegaard brukar förknippas med den kristna existentialismen och Jean-Paul Sartre med den ateistiska existentialism.⁵¹ Existentialismen beskrivs ofta som subjektiviteten hos individen, det vill säga individens förmåga att fatta egna beslut, att bli en autentisk eller en ”äkta” individ. Existentialismen kan enligt Crowell sammanfattas på följande sätt:

”Existentialism”, therefore, may be defined as the philosophical theory which holds that a further set of categories, governed by the norm of authenticity is necessary to grasp human existence.⁵²

Om man utgår från denna formulering så innebär existentialismen ett sätt att förstå vad en människa ”är”, men samtidigt en protest mot alla filosofiska system och normer som de förknippas med. I stället menar existentialister att individen ska stå i centrum och leva och handla som en fri individ. Detta är något av vad Kierkegaard förespråkade när han skrev att ”subjektiviteten är sanningen”.⁵³ Kierkegaard fortsätter på detta spår och tillägger att en fri individ kommer att råka ut för ångest som kan hanteras på olika sätt. Antigen

⁵¹ Crowell 2016: 1.

⁵² Crowell 2016: 3.

⁵³ Stenström: Datum 2016-06-30.

så går individen till mängden för att söka skydd, ”mängdförsjunkhet”, eller så tar individen totalt ansvar för sitt liv och struntar i alla kollektiva normer.⁵⁴

Den kristna existentialismen har sitt upphov i Kierkegaards författarskap. Han har påverkat många tänkare med sitt perspektiv på den kristna tron och synen på människans existens. För Kierkegaard handlade människans viktigaste val om att bli Kristi efterföljare.⁵⁵ För att lyckas med att bli en Kristi efterföljare menar Kierkegaard att man måste genomgå tre steg i livet, det ateistiska, etiska och det religiösa. Det religiösa steget är det högsta och innebär att man tillägnar sig Gud.⁵⁶ Om detta ska översättas till *Fruktan och bävan* handlar det om den ”oändliga resignationen”. Den handlar om att man ska resignera sig bort från allt ändligt, men i tron på det absurda ska den troende få behålla allt som övergavs.⁵⁷ Det är en inre rörelse som endast kan förverkligas enskilt och aldrig kollektivt. Detta innebär är att de val individen gör ska leda till tron.

Den ateistiska existentialismen tog sin början i Jean-Paul Sartre, som också myntade begreppet existentialism. Ett välkänt citat av Sartre är att ”essensen föregår existensen”. Det innebär att det inte finns någon modell som människan är tvungen att förverkliga. Enligt Sartre är människan sin egen herre men om människan söker bortförklaringar för sin livssituation, eller försöker undvika sitt ansvar genom att göra det som Kierkegaard kallar mängdförsjunkhet, hamnar man i ett moraliskt hyckleri. Men Sartre menar också att vi inte kan ändra på situationen vi föds in i, som vår uppväxtmiljö, men det som är avgörande är hur vi hanterar våra förutsättningar.⁵⁸

⁵⁴ Stenström: Datum 2016-06-30.

⁵⁵ Stenström: Datum: 2016-06-30.

⁵⁶ <http://www.jesus-is-savior.com/Books,%20Tracts%20&%20Preaching/Printed%20Books/Religions/default-28.htm>
datum: 2016-06-30

⁵⁷ Rohde: Hämtad: 2016-07-15.

⁵⁸ Stenström: Datum 2016-07-01.

I kontrast till den kristna existentialismen menar Sartre att människan är sin egen herre. Den kristna existentialismen förhåller sig hela tiden till trossatsen att Gud har en förutbestämd plan för alla människor, också som individer.⁵⁹ I *Fruktan och bävan* skriver Kierkegaard att det etiska eller det allmänna är en frestelse från denna troshållning. Genom att agera utifrån premissen att det allmänna, kollektivet, alltid har och gör rätt val, gömmer man sig i mängden och avviker från tron.⁶⁰

Enligt min uppfattning kan "kristen existentialism" sammanfattas så här:

1. Varje individ är autonom och fri.
2. Varje individ utövar sin frihet genom att välja det goda livet.
3. Varje individ konfronteras ensam med sanningen.
4. Varje individ är fri att välja det goda eller det onda.
5. Tron transcenderar rationalismen och moralen ("Guds bud").
6. Varje individ ska hjälpa andra till frihet och autonomi.

Enligt kristen existentialism som jag tolkar det kan också individens känslor öka förståelsen av livet. Enligt existentialismen kan människan lära känna aspekter av tillvaron genom olika sinnesstämningar och känslor, det vill säga även sådant som inte skulle beskrivas som rationellt. Särskilt för Kierkegaard har erfarenheterna från *Fruktan och bävan* stor betydelse för att förstå människans sökande efter mening och tillfredsställelse i tillvaron.

Den kristna existentialismen var och är en svårfångad "Teo-filosofi". De författare jag tar upp kan därför inte antas vara överens om allt eller ens det mesta. Men de punkter jag räknat upp täcker ändå vissa gemensamma drag.

⁵⁹ <http://www.jesus-is-savior.com/Books,%20Tracts%20&%20Preaching/Printed%20Books/Religions/default-28.htm>, datum: 2016-07-01

⁶⁰ Crowell 2016: 7-8.

7 Författarnas texter

7.1 Inledning

I detta kapitel ska jag behandla ett verk vardera av de tre författare jag valt. Dessa verk är enligt min uppfattning representativa för att belysa deras förhållande till existentialismen. Dispositionen av varje verk kommer att inledas med en deskriptiv del först för att sedan under rubriken *Slutsatser* ta upp kopplingen till existentialismen. Efter att varje bok har presenterats var för sig kommer en avslutande diskussion där alla tre verken ingår.

7.2 Kierkegaards *Fruktan och bävan*

7.2.1 Kierkegaards Pseudonym

Jag har valt att analysera *Fruktan och bävan – Dialektisk Lyrik* eftersom verket är av en existentialistisk natur. Kierkegaards tankar om individen men också hans trosbild speglas väl i verket. *Fruktan och bävan* är skriven 1843 och är bland de första av Kierkegaards verk.

Kierkegaard skrev på danska men jag har valt att utgå från den svenska översättningen. Pseudonymen Johannes de Silentio kommer att kort beskrivas. Anledningen till detta är att Kierkegaard framhåller att pseudonymerna är ”unika” karaktärer med egna åsikter. Trots Kierkegaards beskrivning av sina pseudonyms självständighet finns likheter mellan Johannes de Silentio och Kierkegaard vilket jag kommer att lyfta fram.⁶¹

⁶¹ Jegstrup 2004: 74.

Fruktan och bävan – Dialektisk lyrik är skriven under pseudonymen Johannes de Silentio år 1843. Jag kommer att använda mig av en översättning från 1920, från danska till svenska av Richard Hejll. Johannes de Silentio beskriver sig själv på följande sätt i *Fruktan och bävan*:

Författaren är ingalunda filosof, han är, poetice et eleganter, en extraskrivare, som varken förstår systemet eller löften om systemet, som varken föreskriver sig på systemet eller till systemet. Han skriver, emedan det är honom en lyx, som vinner i behaglighet och evidens, ju färre det är, som köpa och läsa det han skriver.⁶²

I detta citat från *Fruktan och bävan* beskriver Kierkegaard att Johannes de Silentio inte förstår det filosofiska systemet. Under Kierkegaards tid regerade en form av Hegelianism som förespråkade en objektiv sanning och förenklad version av tron vilket Kierkegaard var en opponent mot.⁶³ Johannes de Silentios fokus på giftermål och förhållandet mellan man och kvinna har många likheter med Kierkegaards eget förhållande till Regine Olsen.⁶⁴ P.g.a. dessa likheter är det svårt att inte tolka Kierkegaard och Johannes de Silentio som samma röst.

7.2.2 Abraham

Fruktan och bävan handlar om gamla testamentets Abraham och är skriven som flera narrativa berättelser där Abrahams väg till Moriaberget för att offra Isak är i centrum. Berättelserna i *Fruktan och bävan* ställs alltid i relation till Abraham och det är ett omfattande persongalleri som tas upp: grekiska mytologiska hjältar, riddare av olika slag samt vanliga borgare.⁶⁵ Verket tar upp hur det kom sig att Abraham valde att behålla sin relation till Gud istället

⁶² Kierkegaard 1920: 7.

⁶³ Kierkegaard 1920: 56 & 72.

⁶⁴ Se 5.2 Søren Kierkegaard 1813-1855.

⁶⁵ Garff 2007: 59.

för sin relation till sin son. Ursprungsberättelsen om Abraham och Isaks färd till Moriaberget står i Gamla testamentets första Moseboken kapitel 22.

I *Fruktan och bävans* första kapitel, Stämningen, inleder Kierkegaard med att berätta om en pojke som fick höra berättelsen om Abraham. När pojken blev äldre läste han berättelsen om Abraham med stor beundran och avund att han var trons fader.⁶⁶ Efter inledningen om pojken och den vuxne mannen som läste berättelsen om Abraham skrivs det fyra olika episoder som ger var sitt perspektiv om Abraham och Isak. De fyra episoderna beskriver färden från Abrahams och Isaks hem till Morias land. På ett utvalt berg ska Abraham utföra Guds befallning genom att offra Isak. De fyra beskrivningarna ger olika perspektiv på vad Abraham tänker.

De fyra perspektiven syftar på att det inte går att förstå Abrahams tankegångar när han kom fram till berget Moria. Känslan av ångest är dock ett ledande tema för Abraham under resans gång. Första episoden berättar om att Abraham försöker rädda Isaks tro på Gud genom att lägga skulden på sig själv för det Abraham ska göra mot Isak.⁶⁷ Andra episoden beskriver konsekvenserna för Abraham efter att ha blivit beordrad av Gud att offra Isak. Kierkegaard beskriver det såhär: ” Isak blomstrade liksom förr; men Abrahams öga var fördunklat, han såg icke längre glädjen.”⁶⁸ Tredje episoden problematiserar syndens aspekt i Abrahams val att vilja offra Isak för Gud. Fjärde och sista episoden beskriver Isaks förlorade tro på Gud p.g.a. att han såg Abraham tveka att dra sin kniv som han skulle använda för att offra Isak.⁶⁹

7.2.3 *Rörelsens oändliga resignation*

Kierkegaard beskriver tre prov Abraham ställdes inför. Det första var att inte ge upp tron på att få ett barn, det andra var att offra Isak och det tredje var att

⁶⁶ Kierkegaard 1920: 9 – 10.

⁶⁷ Kierkegaard 1920: 10-11.

⁶⁸ Kierkegaard 1920: 12.

⁶⁹ Kierkegaard 1920: 12.

inte ge sig in i frestelsen att sluta tro på Gud och försöka rädda sin son.⁷⁰ Abraham befinner sig i en oändlig resignation, vilket innebär att han befann sig i en rörelse som leder honom in i ångest men som ändå gör att han försonas med tillvaron:

I den oändliga resignationen är frid och vila; varje människa, som det vill, som icke förmedrat sig själv genom att – vad som är ännu förargligare än att vara för stolt – förakta sig själv, kan lära sig denna rörelse, som i sin smärta försonar en med tillvaron.⁷¹

Låt mig försöka placera den ”oändliga resignationen” i kontext till vad kristen existentialismen har med detta att göra. Det Kierkegaard syftar till är individens resa till tron. Detta är en inre rörelse som endast kan utföras enskilt och inte i grupp. Om individen väljer att göra rörelsen i en grupp finns en risk att personen kommer att befinna sig i det allmänna vilket leder till restriktioner.

Den oändliga resignationen, som Kierkegaard beskriver den, innebär att individen ska avstå från allt världsligt/ändligt. Genom att resignera sig allt ändligt kan individen få evigheten om han/hon lever i rörelsen som är den oändliga resignationen. Om individen väljer att inte resignera innebär det att tron inte finns för att genomgå rörelsen. Det innebär också att genom tron på det absurda är allt möjligt. För att sammanfatta; genom tron kan man få allting, efter att först ha resignerat från allt världsligt. Om Abraham inte uppriktigt hade erkänt det absurda hade han inte genomgått resignationen och kunde därför inte tro och heller aldrig vunnit något av betydelse.⁷² Kierkegaard väljer här att beskriva Abrahams tro som det absurda.⁷³

⁷⁰ Kierkegaard 1920: 81.

⁷¹ Kierkegaard 1920: 45.

⁷² Kierkegaard 1920: 47.

⁷³ Carlisle 2010: 177.

7.2.4 Trons rörelse och trons oändliga riddare

Kierkegaard beskriver Abraham som en ”trons riddare”. Riddaren beskrivs som en person som utför trons rörelse, som är nästa steg efter att ha genomgått den oändliga resignationens rörelse.⁷⁴ ”Trons rörelse” beskrivs på flera olika sätt: ”tillitsfullt störta ut i det absurda...”⁷⁵ eller ”... varje oändlighetens rörelse framspringer ur lidelse...” och att lida innebär att tro.⁷⁶ Efter att man helt har resignerat, kan man få tro genom det absurda:

Men av egen kraft kan jag icke få det allra minsta av det, som tillhör ändligheten; ty jag brukar ständigt min kraft till att resignera på allt. ... Men genom tron, säger den underbara riddaren, genom tron ska du få henne, i kraft av det absurda.⁷⁷

”Henne” i citatet syftar på det käraste eller helt enkelt allt som är världsligt, eller förlorade kärlekar vilket är det enda som är värt att resignera över.⁷⁸ Kierkegaards egna förlorade kärlek, Regine Olson går att tolka in här, eftersom Kierkegaard inte hade tron på det absurda kunde han inte få behålla henne. Kierkegaard skriver att han är oförmögen att göra ”trons rörelse”, dock innebär inte det att han inte tror på Gud.⁷⁹ Han beskriver sin oförmåga att störta ut i det absurda, som innebär en tro på att Gud kommer att hjälpa den troende oavsett situation.

Jag har nu beskrivit två rörelser. Den första är den *oändliga resignationens rörelse* och den andra är *trons rörelse*. I trons rörelse finns trons paradox: ”Tron är nämligen denna paradox, att den enskilde står högre än det

⁷⁴ Kierkegaard 1920: 43.

⁷⁵ Kierkegaard 1920: 31.

⁷⁶ Kierkegaard 1920: 42.

⁷⁷ Kierkegaard 1920: 50.

⁷⁸ Jegstrup 2004: 218.

⁷⁹ Kierkegaard 1920: 31.

allmänna...”.⁸⁰ Med det *allmänna* menas de normer och regler som samhället är överens om ska gälla.⁸¹ Eftersom Abraham handlade i kraft av det absurda, i sin tro på Gud, stod Abraham över det allmänna, över det sedvanligt normativa. Endast i absolut förhållande till Gud står den enskilde över det allmänna.⁸² Abraham upphörde som far för att offra Isak till Gud, den som Isak egentligen tillhörde och som genom offret begärde honom.

...vilken oerhörd paradox tron är, en paradox, som förmår göra ett mord till en helig och Gudi välbehaglig handling, en paradox, som ger Abraham Isak åter och vilken intet tänkande kan bemäktiga sig...⁸³

Det paradoxala är att Abraham var på väg att utföra ett mord, i det allmännas bemärkelse, men eftersom han agerade i absolut förhållande till Gud placerades hans agerande över det allmänna. När man har resignerat allt man håller kärt så innebär det också att man har resignerat livet. Det Kierkegaard skriver handlar om rörelser som ska göras i livet, tron kan endast utövas i livet och genom tron på det absurda fick Abraham Isak tillbaka. I det ögonblick Isak skulle offras hindras Abraham av Gud.

7.2.5 *Slutsatser*

Huvudtitlarna *Rörelsens oändliga resignation, Trons rörelse och Trons oändliga riddare* kommer att vara i fokus för den följande diskussionen om *Fruktan och bävans* och kristen existentialism. *Fruktan och bävan* visar de svårigheter och problem människor med tro kan ställas inför.⁸⁴ Kierkegaard tar upp bibelberättelsen om Abraham från gamla testamentet som exempel på de olika rörelserna och den ska representera den nära kontakt människan har med Gud. Men varför beskriver Kierkegaard denna hårda, ensamma väg till

⁸⁰ Kierkegaard 1920: 52.

⁸¹ Westphal 2007: 110.

⁸² Kierkegaard 1920: 64.

⁸³ Kierkegaard 1920: 54.

⁸⁴ Westphal 2007: 113.

tron? Detta förklaras med hjälp av en liknelse i slutet av *Fruktan och bävan* där holländska köpmän väljer att göra sig av med en del av sina massproducerande handelsvaror för att kunna öka priset på det resterande, vilket på Kierkegaards tid var en vanlig förekommande företeelse. På samma sätt vill Kierkegaard göra sig av med och försvåra den simpla tron som den populära kristendomen hade skapat.⁸⁵ Nedanstående citat är hämtat från Carlisle. Där ger hon synpunkter på Kierkegaards uppfattning om den kristna trons ställning i Danmark vid den tiden.

The problem, then, is that because people do not raise the question of whether they have faith, let alone the question of what it would mean to have it, they do not recognize that faith is a task, and by no means easy.⁸⁶

Men hur förhåller *Fruktan och bävan* sig till kristen existentialism? I hela boken så förhåller Kierkegaard sig till ”den enskilde” och ger en radikal syn på att tro. Hans beskrivning handlar om vägen till tron och vad individen måste genomföra för att uppnå en tro på Gud eller det absurda. Enligt Green så kräver Kierkegaards text av individen en förbindelse eller ett engagemang till Gud som går utöver de relationer individen har med andra människor.⁸⁷ Det etiska eller allmänna i *Fruktan och bävan* tolkar jag som att det är de regler och normer som samhället ställer på individen. Om Abraham hade förhållit sig till det allmänna och gjort vad som var rätt enligt samhället så hade han inte blivit trons fader. För då hade Abraham inte lyssnat eller trott på det absurda att Gud kunde hindra ”mordet” på Isak. Kierkegaard använder ett annat ord för det allmänna, enligt Carlisle, vilket är universell.⁸⁸ Det är något individen är en del av och förhåller sig till. I *Fruktan och bävan* beskrivs några *tragiska hjältar* som också ställdes inför ett val att offra sina barn och p.g.a. sina val kände de sorg men kunde finna tröst i att de gjorde

⁸⁵ Green 1997: 260.

⁸⁶ Carlisle 2010: 37.

⁸⁷ Green 1997: 276.

⁸⁸ Carlisle 2010: 99.

etiskt rätt för sin tid.⁸⁹ Abraham som ställdes inför samma dilemma valde istället att tillfälligt stå emot det etiska för att bevara sin relation till Gud. Och det är detta som jag tolkar, efter ett existencialistiskt mönster, att vara en individ.

7.3 Karl Jaspers "Philosophy of Existence"

7.3.1 Jaspers filosofi

Karl Jaspers beskriver hur filosofiämnet förändrades under början av 1900-talet. Föreläsningar i filosofi presenterades som ett område för akademiska studier där ämnets historia, doktriner, problem och system presenterades. Presentationen hade svaga kopplingar till verkligheten och sanningar och saknade självförtroende. Det var ett försök att efterlikna andra vetenskaper där empiriskt material låg till grund för ställningstaganden. I stället för att försöka hitta sin egen sanning så ville man generalisera sanningen.⁹⁰

Jaspers existentiella ståndpunkt kan man finna i den motsättning han framhäver mellan en objektiv sanning i olika religioner. Men också hans ståndpunkt att individen måste hitta sin egen väg till tron.⁹¹ Han använder uttryck som "Följ inte mig, följ dig själv." Hans filosofi behandlade transcendent vilket handlar om det som ligger utanför mänskligt medvetande eller mänsklig fattningsförmåga, det osagda.⁹² Detta kallas också för *das Umgreifende* ("det kring sig gripande") vilket enligt Nordin innebär något som inte kan bli föremål för erfarenhet utan bara genom indirekta vägar genom så kallade gränssituationer.⁹³ Gränssituationer är sådant som har att göra med

⁸⁹ Carlisle 2010: 110.

⁹⁰ Jaspers 1971: 5.

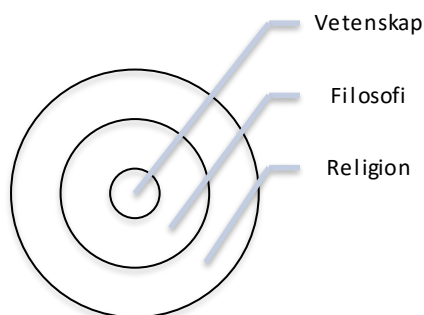
⁹¹ Nationalencyklopedin, Karl Jaspers: Datum: 2016-08-16

⁹² Nationalencyklopedin Transcendens: Datum: 2016-07-05

⁹³ Nordin 2011: 253.

t.ex. livsavgörande beslut. Den enskilda människans autenticitet ställs på prov under gränssituationer.

Jaspers har också en speciell syn på filosofins roll och hur religion, filosofi och vetenskap förhåller sig till varandra. Det kan illustreras med en figur:

Syftet med cirklarna ovan är pedagogiskt och att illustrera tre olika nivåer av förståelse av världen samt att de kan relateras till varandra. Filosofi är inte vetenskap och vetenskap är inte filosofi. Vetenskapen kan inte definiera vad som är ”verkligt”. Om så vore fallet skulle allt bli till *objekt*. Filosofin transcenderar (överskrider) vetenskapen. Härigenom ger filosofin också insikter om sin egen källa, nämligen religionen.⁹⁴ Utan religion går det inte att filosofera. Frågan är förstås om det går att bedriva vetenskap utan filosofi och religion. Ska jag tolka Jaspers så skulle han nog säga att det inte är möjligt.

Karl Jaspers använder ordet ”transcendens” på ett särskilt sätt. Han refererar till ett eget begrepp som han kallar ”encompassing” (eng.) och menar då det ”hela” som ligger bortom räckhåll för det empiriska. Jaspers använder dessutom ordet ”Existenz” på ett sätt som för tankarna till autentisk existens. Ett typiskt sätt att formulera sig är detta:

If in philosophizing I desire a known content to which I can cling, if I want knowledge *instead* of faith, technical recipes for everything *instead* of an Existenz based on the whole of all the modes of the encompassing,

⁹⁴ Grabay 1971: xv.

if I want psychotherapeutic instructions *instead* of the freedom of selfhood – then philosophy leaves me in the lurch. It speaks only where knowledge and technique fail. It points, but does not give. It moves with illuminating beams of light, but produces nothing.⁹⁵

För Jaspers är det så att *Existenz* är detsamma som det existentialister i allmänhet kallar *authentisk* existens. *Existenz* som inte är autentisk finns inte för Jaspers. Det är inte någon *Existens* överhuvudtaget i så fall.

Karl Jaspers vill med begreppet *Existenz* att vi ska förstå vår verklighet. Detta sker genom att varje människa genom en slags inre rörelse tar tag i den egna verkligheten. Jaspers beskriver också en önskan som han anser att alla människor har att hitta en väg till ”liv, realism, ursprung”.⁹⁶ Som jag tolkar detta är det en motivering till existentialismens relevans. Han fortsätter med att problematisera ”massmentaliteten” som enligt honom präglar människor, nu som då. Han kritiserar att filosofin försökte utforma sig själv som en vetenskap där studenter får lära sig teorier om filosofiska system och komma fram till en form av sanning. Jaspers menar att det är viktigt att betona sambandet mellan vetenskap och filosofi för att förstå människan och mänsklig sammanhang men inte att likställa dem.

7.3.2 Vetenskap och tro

Karl Jaspers tar ställningen till ett samband mellan vetenskap och filosofi som beskrivits i inledningen. Han menar att man bäst förstår sin existens genom förståelsen av de båda företeelserna. Vetenskapen; för att förstå sitt sammanhang och filosofin; för att förstå sig själv. Men att tro att vetenskapen kan ge svar om människans självförståelse går inte, lika väl som det är omöjligt att hitta en objektiv sanning i filosofin.

⁹⁵ Jaspers 1971: 61.

⁹⁶ Jaspers 1971: 3-4.

At the same time as the limits of science became clear, the positive significance and *indispensability of science for philosophy* also became clear.⁹⁷

Jaspers skriver att "*Existenz experiences truth in faith*".⁹⁸ Detta innebär att även om vetenskapen behövs för att kunna förstå det sammanhang jag lever i begränsar det också individens önskan att hitta sanning. Vetenskapen eller "Consciousness-In-General" består av universella sanningar som exempelvis kan uttryckas genom matematiken och delas av alla som har förmågan att förstå.⁹⁹ Endast genom tron kan emellertid den egna sanningen upptäckas. Men i ens existens kan individen också möta förtvivlan: "In *Existenz* there is faith and despair...".¹⁰⁰ Min tolkning är att sanningen kan beskrivas som det immanenta eller transcendentia, det osagda, det som inte kan förklaras med språket. Tillsammans med tron, i uppsatsens sammanhang, är Gud målet. Ett annat citat som illustrerar denna tolkning är följande: "Indeed, men do leap out of immanence, in two ways at once; from the *world* to *deity* and from the *existence* of the conscious spirit to *Existenz*."¹⁰¹ Som jag tolkar citatet innebär det att ett "blint språng" kan göras av individen för att hitta sanningen. Från det objektiva till en Gudom, som Jaspers skriver, och från ens existens i det objektiva till autentisk existenz. Men även detta är endast en möjlighet: "My authentic self can never become my possession; it remains my potentiality."¹⁰² Om individen skulle kunna "äga" sin autenticitet skulle individen bli självmedveten och agera annorlunda för att behålla den. Så därför kan Existenz aldrig vila hos individen utan kan som mest bli en strävan efter att försöka hitta sin autenticitet.

⁹⁷ Jaspers 1971: 10.

⁹⁸ Jaspers 1971: 39.

⁹⁹ Onyenuru 2014: 5.

¹⁰⁰ Jaspers 1971: 41.

¹⁰¹ Jaspers 1971: 20-21.

¹⁰² Jaspers 1971: 38.

7.3.3 Vägen till sanning och autenticitet

Sanning är individens sanning och ingen annans: "The unquestioned truth that governs my life appears false to others."¹⁰³ Detta citat kan appliceras på tron. Individens tro är bara hans egen. Precis som en relation mellan två människor är unik är också individens tro unik. Sanningen handlar också om hur man uppfattar och tar tillvara den verklighet man befinner sig i. Sanning för Jaspers är "den egna sanningen" men inspirerad av omgivningen.¹⁰⁴ Jaspers fortsätter på sannings- och autenticitetsspåret i följande citat: "...finding a *unique path of realization* that makes it necessary for him to go against the universal, even against his will."¹⁰⁵ Universell är det objektiva som vetenskapen ska representera men inte den egna sanningen som är individens målsättning att hitta egna svar. Men det finns hot mot den sanning som leder till autenticitet. Detta handlar inte bara om den egna sanningen utan också om objektiv sanning i vetenskaplig bemärkelse:

The exception, by its actuality, destroys permanent and universally valid truth. And authority, by its actuality, fetters every particular truth claiming absolute autonomy.¹⁰⁶

Undantag "exception" och auktoritet "authority" är sanningens värsta fiender. En parallell kan göras till den tid då Jaspers skrev boken. Han levde i Tyskland och gav ut manuskriptet för boken 1937. Sanningen som Jaspers eftersträvade förhindrades av NASDP. En individ som är ett undantag är också ett undantag för sanningen och är strängt påverkad av sin omgivning och tillhör en mängd.¹⁰⁷

¹⁰³ Jaspers 1971: 34.

¹⁰⁴ Jaspers 1971: 79.

¹⁰⁵ Jaspers 1971: 45.

¹⁰⁶ Jaspers 1971: 44.

¹⁰⁷ Jaspers 1971: 44-45.

7.3.4 *Slutsatser*

Jaspers gör en skarp skillnad mellan vetenskap och tro: ”real faith is not knowledge”.¹⁰⁸ Tror man, så vet man inte, och vice versa. Vetenskapen är enligt Jaspers, som jag tolkar det, ett ramverk för individen och ger möjligheter att skapa sig en *uppfattning* om ens existens men är inte en metod för att inse sin ”existenz”. Tron handlar här om den *egna tron* som vetenskapen inte kan ge individen.

Existenz är målet för att hitta sanningen om sig själv eller vad det betyder *att vara* (”being”). För Jaspers är detta likställt med Gud. Existenz står för det icke-objektiva och det sanna jaget, det är den autentiska grunden som alla människor bör stå på.¹⁰⁹ Existenz faller dock inom det *transcendent*a hos Jaspers. Till skillnad från vetenskapen som befinner sig i det *immanent*a som ska ses som det objektiva eller generella. För Jaspers innebär filosofin:

”... is a process of thinking as inner action in which the thinker comes to an authentic awareness of himself and reality by pressing beyond or transcending everything objective.”¹¹⁰

Kontrasten mellan tro och vetenskap är beskrivningen av sanning i relation till de båda. Vetenskapen med sin strävan efter en allmängiltig sanning och filosofin eller ”tron” på den unika och individuella sanningen som uppnås genom att transcendera verkligheten. Om individen inte lyckas med detta så förblir existenz endast en möjlighet.¹¹¹

¹⁰⁸ Jaspers 1971: 23.

¹⁰⁹ Pauloke 2014: 7.

¹¹⁰ Grabey 1971: *xii*.

¹¹¹ Jaspers 1971: 69, Pauloke 2014: 6.

7.4 Paul Tillichs ”*Systematic Theology part 2 – Existence and Christ*”

7.4.1 Tillichs begrepp i Systematisk teologi del 2

Paul Tillichs verk *Systematisk Teologi del 2 Existens och Kristus* skriven 1957 försöker Tillich att använda ett existentialistiskt perspektiv med en korrelationsmetod. De begrepp som är kursiverade är de begrepp som jag kommer att försöka förklara bortsett från titeln på Tillichs verk.

Systematisk teologi är tre verk som var och ett behandlar ett specifikt tema inom teologin. Det är delar av den andra delen som kommer att behandlas i denna uppsats. Där säger Tillich att existentialismen och kristen teologi hör ihop.¹¹² Det Tillich gör är att korrelera en kristen symbol, i detta fall, Kristus med begreppet existens. Men innan Tillich kommer fram till denna korrelation så tar han itu med några olika teman. Han beskriver särskilt två tema: *varat* och *icke-varat* (being and non-being). *Icke-varat* är ett stadium i en individs liv. *Icke-varat* är endast *möjligheter* tills man själv inser att möjligheterna finns. *Icke-varat* innebär ångest, vilket är en del av kristen existentialism för att beskriva tillvaron innan tron. Eller i Tillich fall, innan vi har nått stadiet *varat*. Den existentiella situationen är avlägsnande från individen och kraften *att vara*.¹¹³ *Varat* är kort och gott Gud.¹¹⁴

Enligt Tillichs ontologiska analyser (vad ”världen” består av) visar varför individers essens är hotade av *icke-varat*.¹¹⁵ Det enda som kan skydda människan från hotet av *icke-varat* är Gud.

7.4.2 Tillichs existentialism

Tillichs existentialistiska tänkande märks i hans syn på människans *existens* och hur människans frihet kommer till uttryck. Ett viktigt tema är relationen

¹¹² Michaud 1999: Datum: 2016-07-17.

¹¹³ Kelsey 1997: 68.

¹¹⁴ Tillich 1957: 5.

¹¹⁵ Kelsey 1997: 65.

mellan *heteronomi* och *autonomi* samt den möjliga syntesen i form av *theonomi*. Tillich såg dessa tre begrepp som grunden för reflektioner om ett personligt och socialt liv.

Heteronomi handlar om främmande regler vilket är den kulturella och spirituella förutsättningen där traditionella normer och värden blir hotade av externa krav. Det får som konsekvens att den individuella friheten förstörs. *Autonomi* handlar om självstyre och är den oundvikliga och rättfärdiga revolten mot förtryck vilket inte desto mindre innebär frestelse att avisa alla normer och värderingar. Etisk *theonomi* har en förmedlande roll mellan heteronomi och autonomi.¹¹⁶

7.4.3 Korrelation

Korrelationen i *Systematisk teologi del 2* är mellan en kristen symbol: *Kristus* och det existentiella *Existens*. Tillich anser att symboler är det enda godtagbara sättet att beskriva det transcendent; det utsagda (outsägbara); det som inte kan beskrivas med mänskligt språk, det vill säga "Gud".

Men det är trots allt individen som är i fokus och *varat* blir hotad eftersom individens relation till sig själv störs eller upphör och som konsekvens upphör *varat*. Det är i sådana situationer som känslan av ensamhet, meningslöshet och skuld uppstår. De kristna symbolerna för denna situation är "fall" och "synd". Myten om fallet är berättelsen om Adam och Eva, som hänvisar till essensen av vad det innebär att vara individ och till den "existentiella störning" som är ett resultat av den frihet som fallet gav. "Synd" är den religiösa symbol som uttrycker det personliga ansvaret för avlägsnandet från essensen. Dock ska här tilläggas att personen som avlägsnar sig är en del av ett samhälle som redan är avlägsnat från essensen. Tillich fortsätter på detta spår och frågar samtidigt hur man kan komma undan detta som han menar är

¹¹⁶ Unhjem: Hämtad: 2016-07-06.

individens öde, att falla och synda. Svaret är Kristus eller Messias som är det *nya varat*.¹¹⁷

Svaret om vem Kristus är följs upp av förklaringen om vad Kristus gjorde för att "rädda" oss. När Tillich skriver om räddningen menar han frälsning från arvsynnen. Frälsning är helande från det existentiella avlägsnandet och kommer med försoningen i kraften hos *varat*. Genom Kristus får man del i *varat*.¹¹⁸

Innan verket av Tillich presenteras kommer några nyckelbegrepp att beskrivas först för att göra analysen av verket mer koncis. *Essentiell* innebär det fundamentala i något.¹¹⁹ Essens är det som gör en människa och är det som avskiljer en individ från andra. *Existens* betyder att avlägsna sig eller avgränsa sig från *varat*. *Icke-varat* innebär ångest som karakteriserar tillvaron innan individen har nått *varat*. *Varat* är Gud. *Förverkliga* är, enligt Kelsey, Tillichs ontologiska beskrivning av ett enande av essens och existens genom *Varat*, eller Tillichs beskrivning av ett äkta liv, ett liv med *varat*.¹²⁰

7.4.4 *Existens – frihet*

Definitionen av existens är att "avgränsa sig" eller "sticka ut" från *icke-varat*: "The general question of what we stand out of is that we stand out of non-being."¹²¹ Och om något existerar så innebär det att den står utanför "intet". Men eftersom att existera innebär något ändligt så leder Tillich konceptet om *varat* och *icke-varat* vidare genom att skriva: "To exist, then, would mean to stand out of one's own non-being."¹²² Problematiken tar dock inte slut här, eftersom hur kan något existera utanför individens *icke-varat*? Enligt Tillich

¹¹⁷ Kelsey 1997: 68.

¹¹⁸ Kelsey 1997: 68-69.

¹¹⁹ Kelsey 1997: 64.

¹²⁰ Kelsey 1997: 70.

¹²¹ Tillich 1957: 20.

¹²² Tillich 1957: 20.

så måste allt existera i *varat* och förblir på så sätt en potentialitet tills det blir förverkligat, en del av *varat*. *Varat* är Gud och Gud är oändlig. Det är tills vi inser detta som livet i *icke-varat* är en potentialitet som vid insikt kan bli ett förverkligande. Men som Kelsey skriver så varar inget världsligt för evigt, utan allting som existerar är ändligt, det finns ett slut.¹²³

Tillich definierar skillnad mellan existens och essens. Tillich ser existens som att stå utanför *varat* och att avgränsa sig från sin potentialitet och essens. Skillnaden mellan existens och essens blir en skillnad mellan potentialitet och förverkligande.¹²⁴

Tillich beskriver en övergång mellan *varat* ("Gud") hos essensen till existensen genom ändlig frihet. Människans frihet är begränsad till det ändliga vilket är valmöjligheten att själv kunna ta beslut genom att utnyttja sin frihet. Även om friheten skapar möjligheter att övergå från essens till existens genom ändlig frihet så kan detta påverkas av en medvetenhet av *icke-varat*. "At the moment when man becomes conscious of his freedom, the awareness of his dangerous situation gets a hold of him."¹²⁵ Individen vet att livet är ändligt, det finns ett slut. Detta skapar ångest hos individen. Men det är p.g.a. denna frihet som individen kan känna ångest: "...freedom in anxiety"¹²⁶ Men denna frihet är begränsad just p.g.a. att den är ändlig.¹²⁷

Frihet är en möjlighet att kunna uppnå existens i *varat*. Dock nöjer sig inte Tillich med det. Han följer detta spår och beskriver orsakerna till att människor vill uppnå *varat*. Han kallar detta för "dreaming innocence". Dreaming innocence är ett slags tillstånd eller inställning som inträder innan existens vilket innebär att det har potentialitet men ännu inte aktualitet.

¹²³ Kelsey 1997: 66.

¹²⁴ Kendall 1990: Datum: 2016-08-03.

¹²⁵ Tillich 1957: 37.

¹²⁶ Tillich 1957: 35.

¹²⁷ Tillich 1957: 32.

Dreaming innebär enligt Tillich att något är verkligt, men samtidigt inte, precis som potentialitet. *Innocence* är mer ett stadium och klassificeras utifrån tre punkter; avsaknad av erfarenhet, ansvar och moralisk skuld. Det Tillich menar är: för att uppnå existens som människa måste alla stadier genomgå. Hur individen kommer bort ur *innocence* varierar från individ till individ, men existens kommer individen alltid att nå.¹²⁸ Dock finns det alltid risk att man faller tillbaka till *icke-varat* och upplever ångest bara för att på nytt tvingas påbörja övergången, för att inget är oändligt.

7.4.5 *Slutsatser*

Tillichs existentialistiska tänkande handlar om resan från existens till essens. Resan ger en valmöjlighet som alla människor har potential att genomföra. Tillich beskriver människans tillvaro och essens med tydliga kopplingar till syndafallet där Adam och Eva levde i ett paradiset men till slut blev utkastade för att de inte kunde följa Guds enda regel: Ät inte äpplet! Essensen av människan är vad människan var innan individen har avlägsnat sig och nått existens:

Existence ... is the realm of mere opinion, error, and evil. It lacks true reality. True being is the essential being and is present in the realm of eternal ideas, i.e., in essence.¹²⁹

För att individen ska kunna nå sin essens måste individen sträva efter att gå utöver sin existens. Essens, som jag tolkar Tillich, är något som kan likställas med ett barn. Eftersom existens och *icke-varat*, som citatet ovan syftar på, är präglad av erfarenhet något ett barn saknar och *icke-varat* medan essens saknar det och finns i *varat*.

Hur blir man en del av *varat* då? Enligt Kelsey tolkning av Tillich så når man det essentiella *varat* genom att försona sig med sig själv, andra och Gud.¹³⁰

¹²⁸ Tillich 1957: 35.

¹²⁹ Tillich 1957: 22.

¹³⁰ Kelsey 1997: 69.

Enligt Kendells tolkning av Tillich strävar individen alltid efter att återgå till det essentiella *varat* (potentialitet, oändlighet) men faller alltid tillbaka till existens (förverkligandet, ändligheten) på grund av sina erfarenheter och val.¹³¹

The state of existence is the state of enstrangement. Man is estranged from the ground of his being, from other beings, and from himself. The transition from essence to existence results in personal guilt and universal tragedy.¹³²

Enligt Tillich är frihet en möjlighet för individen att nå det essentiella *varat*. Min tolkning av Tillich är att individen är avlägsnad från det essentiella *varat* och att tron är ”metoden” för att nå essensen, *varat*, det oändliga och potentialiteten att överskrida sin existens.

8 Sammanfattande slutsatser

¹³¹ Kendell 1990: Hämtad: 2016-08-06.

¹³² Tillich 1957: 44-45.

Både Jaspers och Tillich inspirerades av Kierkegaard.¹³³ ”Ångest” som Tillich beskriver är en tydlig indikation på att man befinner sig i existens och har frihet att välja. Religion, eller tro, definierar Tillich som det stadie där man är fångad av *varat*.¹³⁴ Denna tankegång kommer från Kierkegaard.¹³⁵ Jaspers beskrivning av ångest är densamma som i Kierkegaard. Ångest är också här en indikation på att man har frihet att välja.

En människa kan enligt Kierkegaard å andra sidan bara nå sin fulla potential i och genom tron på Kristus. Både Tillich och Jaspers tonar ner den slags radikalitet i tron som Kierkegaard skriver om. Jaspers försöker skapa en koppling mellan vetenskapen och religion som är mer greppbart och Tillich förklarar det mänskliga ursprunget, essensen, som människan kan bli en del av genom tron. De hade båda överlevt de båda världskrigen och båda tyckte nog att Kierkegaard krävde en slags *övertro*. Jaspers hade varit mycket nära att dödas under andra världskriget för att hustrun var judinna. Tillich flydde Tyskland med familj för att han inte höll med NASDP. Tron för alla tre är dock något svårfångat och kräver sina uppoffringar i en form av inre rörelse. Men Kierkegaard kräver ett avlägsnande av allt ändligt för att i tron på det absurda få allt tillbaka. Jaspers menar att en förståelse av verkligheten, sin existens är nödvändigt för att skapa sig en uppfattning, ett ramverk, för att på så sätt hitta sanningen om sig själv, sin *existenz*. Tillich beskriver mer en ontologi där syftet med livet är att avlägsna sig ur sin existens för att kunna nå sin essens. Det gemensamma för alla tre och det som gör att jag har vågat kalla alla för kristna existentialister är att tron på Gud eller ”det absurda”, som Kirkegaard kallar det, är metoden för att kunna genomföra den inre rörelsen. Rörelsen varierar för alla men målet är detsamma.

I inledningen nämndes kortfattat en konkret koppling som uppsatsen har till skolans värld. Mer specifikt, till några kursmål och kunskapskrav för

¹³³ Tillich 1957: 34-35. & Jaspers 1971: *xvi*.

¹³⁴ Pauck 1985: 39.

¹³⁵ Tillich 1957: 34-35.

religionsämnet. Efter att ha jobbat med uppsatsen, samtidigt som jag har arbetat som lärare bland nyanlända elever, ger uppsatsens tema flera kopplingar. Det existencialistiska tänket handlar om att hitta sin individualitet genom en rad val, strävan att vara autentisk som Jaspers menar och naturligtvis även Kierkegaard.

I skolans värdegrund står det: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet...” samt ”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart...”¹³⁶ Att varje elev (med flera) ska få möjligheten att hitta sin egen identitet och göra sina egna val är helt centralt. Från ett existencialistiskt perspektiv, som tvingar mig att ”sticka ut”, har denna uppsats trots allt gett mig kunskaper om vad individualitet innebär och vilken oerhörd stor betydelse det har. Ungdomar som har flytt till ett nytt land, i vissa fall helt ensamma, och letar efter en plats att vara, en identitet. Att få dessa elever att hitta sin egen identitet är en uppgift. Om den förståelse jag har fått genom författandet av denna uppsats kan bidra på vägen återstår att se. Men utan tvekan betonar de tre författarna betydelsen av varje individ och varje människans egna val. Dessa iakttagelser har generell betydelse för alla lärare i alla ämnen. I ämnet religionskunskap på gymnasiet står det i läroplanen att identitet, människosyn samt ”gudssyn” ska beskrivas och diskuteras. Identitet är en stor del av ämnets fundament och kan presenteras på många olika sätt. Tre olika sätt har presenterats i uppsatsen men det viktigaste har nog varit beskrivandet av identitet som är en form av individualitet. Det är alltid individer i alla klassrum.

¹³⁶ Skolverket 2011: 2.

9 Referenser

9.1 Litteratur i tryck

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Uppl. 2) Malmö: Liber Ab

Carlisle, Clare (2010) *Kierkegaards Fear and Trembling – A Reader's Guide*. New York: Continuum

Garff, Joakim (2007) Kierkegaards bildning. Bornemark, Jonna (red.) *Det främmande i det egna filosofiska essäer om bildning och person*, Huddinge: Södertörns Högskola.

Green, Ronald M. (1997) *Developing Fear and Trembling*, Hannay, Alastair & Marino, Gordon D. (red.), *The Cambridge Companion to Kierkegaard*. Cambridge: Cambridge University Press

Jegstrup, Elsebet. (red) (2004) *The New Kierkegaard*. Bloomington: Indiana University press

Kelsey, David H. (1997) *Paul Tillich*, Ford, David F. (red.) (2015) *The modern theologians: an introduction to Christian theology in the twentieth century*, 9. ed., Blackwell Publishers: Cambridge

Martin, Bernard (1963) *The Existentialist Theology of Paul Tillich*, New York: United Printing Service

Nordin, Svante (2011) *Filosoferna Det västerländska tänkandet sedan 1900-talet*, Stockholm: Atlantis

Pauck, Wilhelm (1985) *To be or not to be: Tillich on the Meaning of Life*, Adams, James Luther. Pauck, Wilhelm. Shinn, Roger Lincoln. (red.) *Paul Tillich*. San Francisco: Harper & Row Publishers

Patel, Runa & Davidsson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (Uppl. 4) Lund: Studentlitteratur AB

Poole, Roger (1997) *The unknown Kierkegaard: Twentieth-century receptions*, Hannay, Alastair & Marino, Gordon D. (red.) *The Cambridge companion to Kierkegaard*, Cambridge: Cambridge University Press.

Simonsson, Ingmar (2002) *Kierkegaard i vår tid*. Stockholm: Fälth & Hässler AB

Simonsson, Ingmar (2013) *Människans möjligheter – enligt Kierkegaard*. Falun: Scandbook AB.

Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575> (Hämtad: 2015-03-20)

Thielst, Peter (1995) *Man förstår livet baklänges – men måste leva det framlänges: historien om Søren Kierkegaard*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Thurén, Torsten (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Liber

Walsh, Sylvia (2005) *Living Christianly: Kierkegaard's Dialectic of Christian Existence*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press

Westlund, Ingrid (2015) *Hermeneutik*. Fejes, Andreas & Thornberg, Robert, (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, Stockholm: Liber

Zimmermann, Jens (2015) *Hermeneutics – A very short introduction*, Oxford: Oxford University press

Ödman, Per-Johan (2007). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik*, Stockholm: Norstedts akademiska förlag

9.2 Internetkällor

Burnham, Douglas. Papandreopoulos, George. *Existentialism*. Finns tillgänglig på: <http://www.lep.utm.edu/existent/>. (Hämtad: 2015-01-15).

Crowell, Steven (2016) *Existentialism*, Stanford Encyclopedia of philosophy: Stanford (Hämtad 2016-07-20).

Ficek, Jerome L. *The Christology of Paul Tillich: The new being in Jesus as the Christ*. Finns tillgänglig på: http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/1/1-2/BETS_1-2_15-23_Ficek.pdf. (Hämtad: 2016-07-09).

Järv, Harry. Sökord: *Søren Kierkegaard*. Finns tillgänglig på: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/soren-kierkegaard>. (Hämtad: 2015-02-17).

Kendall, George A. (1990) *Existence and revelation in the theology of Paul Tillich*. Finns tillgänglig på: <http://www.ewtn.com/library/THEOLOGY/FR90303.htm> (Hämtad: 2016-08-03).

McDonald, William. *Søren Kierkegaard (1813-1855)*. Finns tillgänglig på: <http://www.iep.utm.edu/kierkega/>. (Hämtad: 2015-03-16.)

McDonald, William (2012) *Søren Kierkegaard*. Finns tillgänglig på: <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/kierkegaard/> (Hämtad: 2015-01-29).

Michaud, Derek (red.) (1999), Boston Collaborative Encyclopedia of western Theology, *Paul Tillich (1886-1965)*, Finns tillgänglig på: <http://people.bu.edu/wwildman/bce/tillich.htm> (Hämtad: 2016-07-17).

Nationalencyklopedin, transcendent. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/transcendent> (Hämtad: 2016-07-05).

Onyenuru, Pauloke Okechukwu (2014) *The theme of existence in the Philosophy of Karl Jaspers*, Finns tillgänglig på Academia.edu (Hämtad: 2016-07-29).

Plakon, Michael (1982) *Introducing Christianity into Christendom: Reinterpreting the late Kierkegaard*. (Hämtad: 2016-08-09).

Rohde. Peter P, *Sören Kierkegaard*, h24-files.s3.amazonaws.com/189453/603555-glxc.pdf, (Hämtad: 2016-07-15).

Salamun, Kurt (2006) *Karl Jaspers' Conceptions of the meaning of life, Existenz*, <http://www.existenz.us/volumes/Vol.1Salamun.pdf> (Hämtad: 2016-07-07).

Saner. Hans. *Paul Tillich*, Encyclopaedia Britannica – School and library subscribers (Hämtad: 2016-07-06).

Sartre, Jean Paul (1946) *Existentialism is Humanism*, Finns tillgänglig på: <http://homepages.wmich.edu/~baldner/existentialism.pdf> (Datum: 2016-10-02) 9.

Stenström, Thure. *Nationalencyklopedin*, Sökord: existentialism. Finns tillgänglig på: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/existentialism> (Hämtad 2016-08-07).

Thornhill, Chris (2011) *Karl Jaspers*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (red.), <http://plato.stanford.edu/entries/jaspers/#Bib>. (Hämtad: 2016-08-01).

Unhjem, Arne, "Paul Tillich", Encyclopaedia britannica – School and library subscribers <https://global.britannica.com/biography/Paul-Tillich> (Hämtad: 2016-07-06).

9.3 Material

Jaspers, Karl (1937) *Philosophy of existence*, Graby Richard F. (övers.) Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Kierkegaard, Søren (1920) *Fruktan och bävan – Dialektisk lyrik*. Hjell, Richard (övers.) Stockholm: Björck och Börjesson.

Tillich, Paul (1957) *Systematic Theology – volume two* Chicago: The university of Chicago press.

Erik Samuelsson

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se